Хүний биед хоол тэжээлийн ач холбогдол

Хүн бүр эрүүл энх аж төрж урт удааннаслахын орондоо бүтээлч хөдөлмөрөө зориулахыг эрхэмлэдэг билээ. Хүн өөрийн энэ эрхэм нандин хүсэл эрмэлзлэлээ биелүүлэхийн тулд амьдралын туршид байнга шаардагдаж байдаг бүх төрлийн бодисыг агуулсан хоол тэжээлийг хэрэглэж байх нь чухал.

Хүний бие мах бодид уураг 16 хувь, өөх тос 12,4 хувь, нүүрс ус 0,6 хувь, эрдсийн давс 6 хувь, ус 66 хувь байдаг.

Хүний хоол тэжээлд эдгээр бодис агуулагдаж байвал эрүүл чийрэг байж болно. Дээрх бодисууд хүний биед ямар ач холбогдолтой болохыг үзье.

1. УУРАГ. Уураг нь биеийн эрхтнүүд булчин, уураг тархи, мэдрэлийн судас, цус зэргийг бүрдүүлэгч үндсэн материал юм.

Иймээс хүний хоол тэжээлд уураг хангалттай байх шаардлагатай. Ялангуяа хүүхдийн биед уураг ихээр шаардагдах ба цааш дын өсөлтөнд нь их нөлөө үзүүлдэг. Уураг нь янз бүрийн тэжээлийн зүйлд харилцан адилгүй агуулагдаж байдгаас өдөр бүр дан нэг төрлийн хоол хэрэглэх нь хангалтгүй. Өдөр бүр өөр төрлийн хоол хэрэглэж байх ба хоолондоо төрөл бүрийн ногоо өндөг, сүү зэргийг байнга хэрэглэвэл сайн. Насанд хүрсэн хүнд хоногт дунджаар 110—160 грамм уураг шаардана.

2. ӨӨХ ТОС. Өөх тос бол хүний бие мах бодид энергийг өгөх гол эх булаг юм.

Үүнээс гадна ажлын чадварыг нэмэгдүүлэх, хүний биеийг халуун хүйтэн зэрэг гадны нөлөөнөөс хамгаалах, бие мах бодид янз бүрийн уургийн солилцоог хэвийн байдалд байлгах ач холбогдолтой. Өөх тос хүний биеийн хоол доодонд ороод боловсрон шингэх нь удаан байдаг.

Энэ нь өөхний хайлах температураас хамаарна. Өөх тосны хайлах температур нь хүний биеийн халуунаас (нэмэх 37 градус) бага байвал амархан шингэнэ.

Үхэр, хонь зэрэг малын өөх тос удаан шингэдэг. Учир нь эдгээр амьтны өөх 42—52 градуст хайлна. Гахай, тахиа, галууны өөх тос амархан шингэнэ.

Өөх тосны боловсорч шингэх нь өөх тос хоол тэжээлд аль хир их байгаагаас хамаарна.

Иймээс хоолондоо өөхийг тохируулан хийх нь чухал юм.

Өөхийг хэтрүүлж хэрэглэх нь биеийн эрүүл мэндэд тохиромжгүй. Өөх тосны бас нэг ач холбогдол нь хүний биед шаардагдах витамины хэрэгцээг хангадагт оршино. Өөх тосонд А.Д.Е зэрэг витаминууд агуулагдаж байдаг. Насанд хүрсэн хүнд хоногт дунджаар 75—100 грамм өөх тослогийн зүйл шаардагдана.

3. НҮҮРС УС. Нүүрс ус нь хүний биед энерги өгдөг.

Нүүрс ус голдуу ургамалын гаралтай хоол тэжээлийн зүйлд их байдаг. Нүүрс ус нь хүний биеийн өсөлтөнд сайнаар нөлөөлнө. Насанд хүрсэн хүнд хоногт 450—650 грамм нүүрс ус шаардагдана.

4. ЭРДСИЙН ДАВС. Хүний биеийн өсөлт хөгжилтийн чухал зүйл бол эрдэс давс юм.

Эрдсийн давсууд хүний биеийн гэдэс ба цусны найрлаганд ордог кальц ба фосфорын давсууд ясны бүрэлдэхүүний чухал хэсгийн нэг юм. Хүний бие мах бодид давс зохих хэмжээгээр байдаг.

Иймээс хоол тэжээлдээ зохих хэмжээний давсыг хэрэглэж байх нь чухал юм.

Янз бүрийн идэшний зүйлд давсны хэмжээ харилцан адилгүй байдаг. Давс хүнсний ногоо, мах сүүнд байна.

Ялангуяа хүүхдийн өсөлтөнд эрдсийн давсууд чухал ач холбогдолтой. Иймээс хоолондоо төрөл бүрийн хүнсний ногоо, өндөг, загас, сүү, цагаан идээ, мах, давс зэргийг тогтмол хэрэглэх нь чухал.

Төвшинбаяр

Хөдөлмөрчдийн боловсролд

Мөнх найрамдал

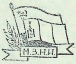

Зөвлөлтийн мэргэжилтнээс улам ихийг сурцгаая

Тус аймагт ЗХУ—аас уригдан ирсэн 30 гаруй мэргэжилтэн гэр бүл, үр хүүхдийнхээ хамтаар бидэнтэй хөлсөө гарган хөдөлмөрлөж, хамт амьдарч санаа зориг нэгтэй ажиллаж манай социалист байгуулалтанд их хувь нэмэр оруулж байна. Тэдний баялаг туршлагаас сурч цаашдын ажилдаа хэрэглэж дадлагажиж бүтээлчээр эзэмших нь бидний нэг чухал зорилт мөн Зөвлөлтийн мэргэжилтэн нараас манай аймгийн бүтээлч ард түмэнд өөрсдийн сурч мэрэгжсэн эрдэм, ажлын их ариун баялаг туршлагаа харамгүй хэлж нэвтрүүлж нилээд хүмүүсийг төрөл бүрийн мэргэжилд сургаж өглөө. 1961—1963 онуудад Зөвлөлтийн мэргэжилтнүүдийн тусаар 181 хүн трактор комбайны жолооч, цахилгаан моторчин, 51 хүн зохиомол хээлтүүлгийн техникч зэрэг хөдөө аж ахуйн төрөл бүрийн мэргэжлийг эзэмшлээ.

Жишээ нь; Жаргалантын сангийн аж ахуй, Зөвлөлтийн мэргэжилтэн Борочонк ба алдарт эрдэнэшишчин Личиниковын зөвлөлгөөнтэйгөөр өвсний машинаар вандуй хураах гар ажиллагааг механикжуулсаны үр дүнд 1962 онд га тутмаас 14 центнер ургац хураан авсан ба олонх сангийн аж ахуйд эзэмшигджээ. Аймгийн хэмжээгээр 1962 онд үр тарианы бүх талбайн 60 хувийг ангилан хурааж байсан бол 1963 онд бүх талбайн 35 хувийг ангилан хурааж үр тарианы ургацыг 11,7 хувиар нэмэгдүүлсэн байна.

Зөвлөлтийн мэргэжилтэн зоотехникч Давидовын удирдлагаар төлийг арчлах био тордогчийг үйлдвэрлэн тарих байбуртционы аргаар төлийг хөнгөлөх, тэжээлийг бэлтгэн боловсруулах зэрэг зоо—мал эмнэлгийн аргуудыг мал эмнэлгийн мэргэжилтэн, малчид зэрэг 300 гаруй хүмүүст сургаж эзэмшүүлсэн байна. Манай аймгийн бүх зоо—мал эмнэлгийн салбаруудад Зэсийн цэнхэр спиртыг хэрэглэж хээлийг тодорхойлох, үрийг шинжлэх аргыг мэддэг болсон байна.

Зөвлөлтийн мэргэжилтэн Чижовын заавар зөвлөлгөөнөөр аймгийн төвийн ажилчин албан хаагчдын барилгын тоосго цохих, шатаах, бетон цутгах, өрлөг шавардлага хийх зэргийн мэргэжилд сургаж байна.

1963 онд курсээр 96 хүн суралцсан ба 1964 он гарсаар 100 гаруй хүнийг курсээр хичээллүүлж барилгын мэргэжлийн хүмүүсийг төрүүлэн гаргаж байна.

Гэтэл Баяндэлгэрийн МААМС зэрэг хэд хэдэн газруудад Зөвлөлтийн мэргэжилтнээс ба түүний гэр бүлийн хүмүүсээс сурах ажлыг туйлын хангалтгүй зохиож байна.

Баяндэлгэрийн МААМС—ын дарга нөхөр Жамъянсүрэн, зөвлөлтийн мэргэжилтний гэр бүлээс сурах ажлыг өвлийн хүмүүжлийн ажил эхлэхээр дугуйлан байгуулж ажиллана гээд бусад улиралд тэднээс сурах ажлыг зохиож болохгүй мэт тодорхой ажил зохиохгүй санаа амар сууж байлаа.

Гадаадын мэргэжилтний ажлын туршлага ба мэргэжилтнээс сурах гэсэн хөдөлмөрчдийн идэвх хөдөлгөөнийг хааж боогдуулах, цаг хожцуулж саад учруулдаг явдал үзэгдэж байгааг анхаарч ажиллах нь чухал байна.

Зөвлөлтийн мэргэжилтнээс сурах ажлыг сайжруулах тухай аймгийн намын хороо, АДХ—ын Гүйцэтгэх захиргааны албан даалгавар, АДХ—ын Гүйцэтгэх захиргааны хурлын тогтоол, жилийн ажлын төлөвлөгөө зэрэгт заагдсан үүргийг хэрэгжүүлэн биелүүлэх талаар нийт газрууд анхаарч ажиллах чухал байна.

Г.Нямбуу

ЗХУ—д

ЗУРАГ ДЭЭР: *Чимкент муж. Энэ жилийн эрдэнэ шишийн дээж*

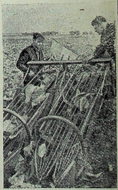

ЗУРГА ДЭЭР: *Тариа цэвэрлэх аппарат*

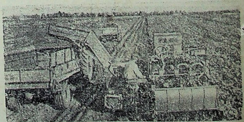

ЗУРАГ ДЭЭР; *Алтайн хязгаар: Ногоо хурааж байна.*

Хариуцлагатай эрхлэгч Н.МӨНХӨӨ

(Х—03287) «Анхдугаар таван жил» сонины газар хэвлэв.

Орон бүхний пролетари нар нэгдэгтүн!

Анх дугаар ТАВАН ЖИЛ

Төв аймгийн намын хороо, А.Д.Х.Гүйцэтгэх захиргааны сонин.

17 дэх жилдээ №84 (1389) | 1964 оны 11 дүгээр сарын 2 | ДАВАА

Төв аймгийн намын хорооны дарга Б. Дэжид, АДХ—ын Гүйцэтгэх захиргааны дарга Ц.Жамсран нарт

Танай аймгийн бүтээлч хөдөлмөрчид улс ардын аж ахуй соёлыг хөгжүүлэх 1964 оны төлөвлөгөөт зорилтуудыг биелүүлэхэд хүч чармайлтаа дайчлан улсад нийлүүлэх махыг 100,2 хувь, адуу бэлтгэлийг 135 хувь, бодын хөөвөр 104,5 хувь, хялгасыг 103,1 хувь,уртын ноос 101,3 хувь,ахар 100,1 хувь, тэмээний ноос 104.8 хувь, ямааны ноос 100,2 хувь,ямааны ноолуур 102,2 хувь, тарваганы арьс 106,1 хувь, зурманы арьс 107,2 хувь,өвс хадлангийн төлөвлөгөөг 102,5 хувиар тус тус биелүүлж сангийн аж ахуй, мал аж ахуйн машинт станц, хөдөө аж ахуйн нэгдлүүд үр тариа ургацын төлөвлөгөөг 103,6 хувь,төмс хураах төлөвлөгөөг 100,5 хувиар биелүүлэн улсдаа тушаах улаан буудайн төлөвлөгөөг 3800 тонноор давуулан биелүүлэх амлалт үүрэг авч 1964 оны төлөвлөгөөт үүргийг биелүүлэх талаар сайхан амжилт гаргасан явдлыг сайшаан тэмдэглэж Төв аймгийн нам, улс, олон нийтийн байгууллага, сангийн аж ахуй, мал аж ахуйн машинт станцын ажилчид, хөдөө аж ахуйн нэгдлийн гишүүд, аймгийн нийт хөдөлмөрчдөд МАХН—ын Төв Хороо, БНМАУ—ын Сайд нарын Зөвлөл халуун баяр хүргэж байна.

Хөдөө аж ахуйн үйлдвэрлэлд шинжлэх ухааны ололт тэргүүний туршлагыг улам бүр гүнзгий нэвтрүүлэх, мал өвөлжилтийн бэлтгэлийг цаг алдалгүй бүрэн хангаж малын тарга хүч хээлийг сайн хамгаалах, хүрэлцэх хэмжээний сайн чанарын үрийг нөөцлөн авах, техникийн засвар үйлчилгээг чанартай хийж ирэх жилийн тариалалтын бэлтгэлийг бүрэн хангаж 3 дугаар таван жилийн төлөвлөгөөг биелүүлэх ба давуулан биелүүлэх хэрэгтээ улам их амжилт олохыг Төв аймгийн нам, улс, олон нийтийн байгууллага, бүх хөдөлмөрчдөд хүсэн ерөөе.

МАХН—ын Төв Хороо,
БНМАУ-ын Сайд нарын Зөвлөл

АЙМГИЙН АДХ—ЫН ГҮЙЦЭТГЭХ ЗАХИРГААНЫ ТОГТООЛ

1964—10—23 Зуунмод

НӨХӨН СОНГОХ СОНГУУЛЬ ЯВУУЛАХ ТУХАЙ

Аймгийн ардын депутатын хурлыг сонгох сонгуулийн 7,25,27,35,40, 49, 50 дугаар тойргуудын депутатууд нь өөр газар шилжин ажилласныг харгалзан аймгийн АДХ—ын Гүйцэтгэх захиргаанаас тогтоох нь;

I. Аймгийн ардын депутатын хурлыг сонгох сонгуулийн Шунхлайн 7, (Архуст сумын) Өлзийтийн 25, (Баянжаргалан сумын) Хурахын 27, (Баянзүрх сумын) Дунд уртын 35, (Баянцогт сумын) Булгийн 40, (Борнуур сумын) Загдалын 49, (Жаргалант сумын) Батсүмбэрийн 50 дугаар (Жаргалант сумын) тойргуудад орон гарсан депутатуудыг нөхөн сонгох сонгуулийг 1964 оны 11 дүгээр сарын 15—ны өдрийн ням гаригт явуулахаар тогтоосугай.

Аймгийн АДХ—ын Гүйцэтгэх захиргааны
1 дүгээр орлогч дарга С.Дондогдорж
Хариуцлагатай нарийн бичгийн дарга
Д.Дашдорж

ТӨВ АЙМГИЙН ХЗЭ—ИЙН ХОРООНД

Жаргалантын сангийн аж ахуйн МХЗЭ—ийн гишүүд залуучууд намрын тариа ногоо хураалтын ажилд ангилан хураалтыг 14 хоногт,цайруулалтыг 20 хоногт,тушаалтыг 30 хоногт дуусгаж үр тарианы 80 хувийг ангилан хадажга дутмаас 11—11,5 центнер ургац хурааж улсад 22260 тонн бугдаа тушаан, төлөвлөгөөгөө 3710 тонн буюу 20 хувиар давуулав.

МХЗЭ—ийн гишүүд залуучууд бид олсон амжилтаа бататган хөдөлмөр сурлага дээрээ хэзээ ямагт хушуучилж байхаа илэрхийлж байна.

Жаргалантын сангийн аж ахуйн
ХЗЭ--ийн Хорооны дарга
Батчулуун

Аймгийн АДХ—ын Гүйцэтгэх захиргааны заавал биелүүлэх ШИЙДВЭР

1964 оны 8 дугаар сарын 1 №1 Зуун мод

Хотын дотор хэв журам тогтоох тухай

Аймгийн төвд жил ирэх дутам барилга байгуулалт өргөжин нэмэгдэж, хүн ам оршин суух явдал олширч үйлдвэр үйлчилгээ, сургууль, цэцэрлэг, ясли зэрэг албан байгууллагууд үлэмж хэмжээгээр өсч байна.

Энэ учраас баригдаж байгуулагдсан зүйлүүдийг удаан хугацаагаар эдлэж хэрэглэх хөдөлмөрчдийг нэгдсэн хэв журамтай боловсон тохилог байлгах, ялангуяа хүүхэд багачуудад үйлчлэх үйлчилгээг зохицуулж журамлах зорилгоор аймгийн АДХ—ын Гүйцэтгэх захиргаанаас ТОГТООХ НЬ:

НЭГ. ЗУУН МОД ХОРОО ЗАХИРГААНЫ НУТГИЙГ ДОР ДУРДСАНААР ТОГТООСУГАЙ!

Хойт цэг нь (Энх тайван толгой)
Өмнөт цэг нь (Модон индэр)
Баруун цэг нь (40 жил хаалга)
Зүүн цэг нь (Зуун мод гол)
Зүүн хойт цэг нь (Сүрьеэгийн больниц)
Баруун өмнөт цэг нь (Бараат уул)
Баруун хойт цэг нь (Номтын баруун хяр)
Зүүн өмнөт цэг нь (Олон овоот)

ХОЁР. АЛБАН БАЙГУУЛЛАГУУДААС ДОР ДУРДСАН ҮҮРГҮҮДИЙГ БИЕЛҮҮЛЭХ ҮҮНД.

а) Хариуцаж байгаа гудамж, зам талбай, цэцэрлэг, тарьсан мод, зүлэг, зуслан, албан тасалгаа, үйлдвэр үйлчилгээний байруудыг ямагт цэвэр үзэмжтэй байлгах.

б) Хаягдал хогийг аль болохоор багасгаж гарсан хогийг бэлт гэсэн саванд хийж цаг тухайд нь тогтоосон газарт хаяна.

в) Бие засах газар, бохир усны нүхийг тогтмол үйлчилгээтэй байлган дулааны улиралд 7 хоногт 2 удаа, хүйтний улиралд 1 удаа ариутгаж байх.

г) Хортон мэрэгчидтэй тэмцэх урьдчилан сэргийлэх үзлэг тарилга хийхэд өөрийн байгууллагын хүмүүсийг зохион байгуулж бүрэн оролцуулах.

д) Хүүхдэд зориулсан үзвэр үйлчилгээ хичээл хүмүүжил,олон нийтийн бүх ажлыг 4 дүгээр зүйлийн е-д заасанаар зохицуулан ажиллахыг үзвэр үйлчилгээ сургууль хүүхдийг хүмүүжүүлэх байгууллагын эрх баригч нар анхаарч ажиллах.

е) Сургуулийн ба сургуулийн өмнөх насны хүүхдэд зориулсан үзвэрийн зүйлүүдийг бага насны нас сэтхүйн зүйн онцлогт тохируулан явуулж байх.

ж) Албан газруудын дарга нар ажилчин албан хаагчдынхаа зусланд буух газрын ройныг хороо захиргаанас хүлээн авч зусаад уул газрыг айлууд зуслангаас буухын хамт хүлээлгэн өгч байх.

ГУРАВ. ИРГЭДЭЭС ГҮЙЦЭТГЭХ ҮҮРЭГ.

а) Оршин сууж байгаа гэр байшин, хашаа орчин тойрноо үргэлж цэвэр үзэмжтэй байлгах.

б) Бие засах газар, бохир усны нүхийг дулааны улиралд 7 хоногт 1 удаа, хүйтний улиралд 1 удаа ариутгаж байх.

ДӨРӨВ. ДАРААХ ЗҮЙЛИЙГ ХОРИГЛОХ ҮҮНД.

а) Гудамж талбайд тавьсан модыг гэмтээх, мөн тарьсан зүлгэн дээгүүр явах элдэв хог хаях, угаадас асгах, бие засах.

б) Төвийн дотор хог шатааж агаар бохиртуулах, нуур усанд хог хийх.

в) Тусгайлан зааж тогтоосон газраас бусад газар мал нядлах, хог хаях.

г) Авто машин ба ердийн хөсгөөр тээвэрлэн яваа мод чулуу элс, шороо, бохир усыг зам дагуу буюу талбайд асгах, хаях

д) Аймгийн төвийн ойр орчмын зөвшөөрөгдөөгүй газраас шороо, чулуу, авах шуудуу суваг татах, зүлэг хөрс зэргийг авч газар эвдэх.

е) 16 хүртлэх насны хүүхдийг 5 дугаар сарын 1-нээс 10 дугаар сарын 1 хүртэл 21 цаг, 10 дугаар сарын 1-нээс 5 дугаар сарын 1 хүртэл 20 цагаас хойш гадуур сэлгүүцэн явах.

ж) 18-аас доош насны хүүхдэд худалдаа үйлчилгээний газруудаас архи, тамхи, пиво, бууны сум, хутга, шүдэнз, тэсрэх зүйл худалдах.

з) 18-аас доош насны хүүхдээс энэ шийдвэрийн 4 дүгээр зүйлийн ж-д заасан зүйлийг биедээ авч явах.

и) Бинзен түгээгчийн баруун дороос бусад газар хөдөө аж ахуйн техник, авто машины тос солих, цэвэрлэгээ хийх.

к) Мал,тахиа, гахайг зуун мод хороо захиргааны дэвсгэр нутагт байлгах.

л) Автобусны буудал, дэлгүүр, гуанз, үзвэрийн газрууд зэрэг үйлчилгээний газарт дэс дараалын журмыг сахихгүй байх.

м) Байшин барилга, цэцэрлэгт тавигдсан зүйлүүдээ ямар нэгэн гэмтэл учруулах, юм бичих, зурах.

н) Зуун модны голыг салбар шуудуу татаж урсгах зэрэг зүйлүүдийг хориглоно.

ТАВ. Энэ шийдвэрт заагдсан заалтыг зөрчсөн иргэд, албан байгууллагын шууд хариуцах хүмүүсийг заавал биелүүлэх шийдвэрийн комиссоос сануулах, 200 төгрөг хүртэл торгож байхын гадна, сэргийлэгч 5 төгрөгөөр, орон тооны бус ариун цэврийн байцаагч нараас 50 хүртэл төгрөгөөр газар дээр нь торгож байх эрхийг олгосугай!

ЗУРГАА. Энэ шийдвэрийг 1964 оны 8 дугаар сарын 1-нээс эхлэн хөдөлмөрчдөд сурталчилж 1964 оны 9 дүгээр сарын 1-нээс эхлэн аймгийн төвийн Зуун мод хорооны дэвсгэр нутаг дээр 2 жилийн хугацаагаар хүчин төгөлдөр байх болно.

Аймгийн АДХ—ын Гүйцэтгэх захиргааны дарга Ц.Жамсран
Хариуцлагатай нарийн бичгийн дарга Д.Дашдорж

Хөдөлмөр зохион байгуулалтыг зөв хийх нь чухал

Хөдөө аж ахуйн үйлдвэрлэлд хөдөлмөрийн процесс механикжиж чадаагүй байгаа одоо үед хөдөлмөр зохион байгуулалтыг сайжруулах нь хөдөлмөрийн бүтээмжийг дээшлүүлэх гол арга болохын зэрэгцээгээр олон хүний хүчийг үр бүтээлтэй ашиглах зохистой хэлбэр мөн.

Хөдөлмөр зохион байгуулалт нь: Аж ахуйн салбаруудад ажиллах хүчний хэрэгцээг зөв хуваарлих, ажиллах хүчний урсгал байдлыг гаргахгүй байх, үйлдвэрлэлийн хэрэгслэлийг эзэнтэй байлгаж нийгмийн өмчийг хамгаалах, үйлдвэрлэлд техник нэвтрүүлж хөдөлмөрийн процессыг механикжуулах, хөдөлмөрийн хуваарь хоршооллын зөв хэлбэрийг ашиглан мэргэжлээ дээшлүүлэх, хийсний хирээр хөлс авах социалист хуваарлилтын зарчмыг нэвтрүүлэх, хамтач нөхөрсөг үзэл санаагаар хүмүүжүүлэх, соёлжих, уралдах, тайлан тооцоог нэвтрүүлэх асуудлыг хангах ёстой.

1963 оны 7 дугаар сард МАХН-ын Төв Хороо, БНМАУ—ын Сайд нарын Зөвлөл хөдөө аж ахуйн нэгдлүүдийн хөдөлмөр зохион байгуулалт хөлс төлөлтийг сайжруулах арга хэмжээний тухай чухал тогтоол гаргасан билээ.

Энэ тогтоол шийдвэрийн дагуу манай аймагт мал аж ахуйн хөдөлмөр зохион байгуулалтыг хийх ажил өнгөрсөн оны 10 дугаар сард явагдаж нийгмийн 900 гаруй мянган мал, 3338 өрхийг хамарсан төрөл бүрийн малын 1317 суурь буюу бодын 511, боглын 806 суурь зохион байгуулагдаж малчид хөдөлмөрөөрөө хоршоолож хүч хамтран ажиллах боломжтой болсон юм. Гэвч МАХН—ын Төв Хороо, БНМАУ-ын Сайд нарын Зөвлөлийн тогтоолд заасан байгаль эдийн засгийн нөхцөл байдалд тохируулж бүс бүсээр тогтоосон хэмжээг зөрчиж суурийн малын тоог хэт олшруулах дундын биш бүтэй байгуулах, нэгэнт байгуулагдсан суурийг дахин тараах зэргээр хөдөлмөр зохион байгуулалт дутагдалгүй хийгдэж ирсэн байна. Жишээ нь: Эр охин төлгийг 600-гаар суурилахыг 1000-аас илүүгээр, үнээг 90-ээр суурилахыг 150-иар суурилж иржээ.

Иймээс мал аж ахуйн нэгдсэн хөдөлмөр зохион байгуулалтыг дахин цэгцлэх ажил зохиох нь чухал байна. Үүнд:

Өнгөрсөн оны 10 сард хийгдсэн хөдөлмөр зохион байгуулалтыг дахин хянаж МАХН—ын Төв Хороо, БНМАУ—ын Сайд нарын Зөвлөлийн тогтоолд заасан хэмжээний дагуу цэгцлэхийн дээр суурийг байгуулахдаа малчид бүрт зүслэж өгөх биш нийгэм дунд нь зүслэж өгөх замаар байгуулах, суурьт мал үйлдвэрлэлийн хэрэгслэлийг бүртгэлтэйгээр харьцуулах, үйлдвэрийн даалгаврыг тодорхойлох хүмүүжлийн ажлын хуваарь гаргаж өгөх, суурийн малчдын хариуцах ажил үүргийг зааж өгөх, суурийг зөв байгуулснаар, хэсгийг байгуулан бригадыг байгуулж тэдний хариуцах ажил үүргийг тодорхой зааж суурь хэсэг, бригадын хариуцлагатныг курс семинараар бэлдэх, хүн хүчний судалгаа хийж төв суурин газар үл ялих шалтгаан зааж эрхэлсэн хөдөлмөргүй сууж буй өөрийн сум—нэгдлийн харъяат иргэдийг мал аж ахуйн үйлдвэрлэлд татан оруулах суурь, хэсэг бригадын үлгэрчилсэн дүрэм нэмэгдэл хөлсний гарын авлага хөтлөгдөх анхан шатны бүртгэлийг мөрдөж хэтлэх, мөнгө хөлсний гарын авлагын дагуу 1965 онд мөнгөн хөлсөнд шилжих боломжоог судлаж үзэх зэрэг ажлуудыг зохиож ажиллах явдал нэгдлүүдийн өмнө шаардагдаж байна.

Эдийн засагч Ж.Пүрэв

БОЙНЫ ГАЗАР ЯМАР БАЙВАЛ ЗОХИХ ВЭ?

Тус аймагт үйлдвэр, уурхай, аж ахуйн зэрэг төв суурин газрууд олширч тэдгээрийн төвүүд өргөжин томорч түүнд оршин суугчдын тоо жил тутам нэмэгдэж байгаа олоо үед заавар журмын дагуу баригдсан мал нядлагааны газрыг барьж ажиллуулах нь хөдөлмөрчдийн эрүүл мэнд, соёлч боловсон байдалд үлэмж тохиромжтой юм.

Мал нядалгааны газар бол төв суурин газрын хүн ам, албан газруудад үйлчилдэг махны үйлдвэрийн газар бөгөөд үндсэн зорилго нь нийгмийн хэрэгцээг хангаж чадах малыг нядалж түүнээс гарах, мах, өөх, дотор эрхтэн, арьс шир, цус, шилбэ, туурай зэрэг ашиглавал зохих зүйлийг эмх цэгцтэй ашиглаж авахад оршино.

Мал нядалгааны газрыг барьж байгуулахдаа хүн, мал эмнэлгийн ариун цэврийн шаардлагыг нарийн журамлах хэрэгтэй.

Энэ байр нь дан байх бөгөөд түүнд орон нутгийн ямарч материал ашиглаж болох боловч дан модоор барих нь ариун цэвэрт тохиромжгүй юм.

Уг байшингийн гадуур өндөр нягт хашаа барьж хоёр талд нь тус бүр нэг хаалга гаргах бөгөөд үүний нэг нь нядлах мал оруулах, нөгөө нь бүтээгдэхүүнээ гадагш гаргахад ашиглагдана.

Мал нядлах газрын нэг тал нь өндөр нөгөө тал нь арай намхалтгий, цемент талбайтай цус урсах сувагтай байхын дээр дотроо нядлан төхөөрөх, хөрөх, дотор эрхтэн, толгой, шийр, өлөн гэдэс, өөх цус хураан авах тэдгээрийг янзлах зэрэг олон тасалгаанууд байх ёстой.

Мал нядалгааны байрны шал нь ус нэвтрэхгүй муу ус, бохир зүйл урсах суваг руу 1,5 метр налуу байх, байрны ханы дотор талыг цагаанаар будан нядалгаа, сэврээх тасгуудын өндөр нь 3 метр байх, гэрлийн талбай 1:8-ын харьцаатайгаар байх зэрэг ариун цэврийн шаардлагыг хангасан байна.

Муу ус, бохир зүйл гүйх сувгийн эцэст дотор талы нь цементэлсэн уг зүйлийг агуулах том хэмжээний нүхэн зойр байна. Мал нядлах газрын дэргэд бог малын жижиг хашаа бод малын уяа шонгууд байхаас гадна мал нядлахад зориулагдсан бага жууд, нядалсан малыг өвчих тэвш маягийн ширээ, хутга ниилүүр, хувин дотор эрхтнүүдийг байрлуулах төхөөрөмж, гулууз махыг өлгөх дэгээ, цус хураан авах сав, гэдэс дотор боловсруулах ширээ, тоох, давсны авдар, саван, алчуур, жижиг зүйлийн эмийн сан, ажлын болон ердийн хувцасны шүүгээ байх хэрэгтэй.

Нядласан малын гулууз буюу дотор эрхтнүүдийг угааж цэвэрлэх тэнд ажиллаж байгаа хүмүүсийн хэрэглэх усыг хүрэлцээтэйгээр халааж байдаг тусгай байр, нядалгааны газраас гарч байгаа махны агуулах, айл руу тогтмол зөөвөрлөж байдаг хөсөг байх хэрэгтэй.

Нядалгааны салбарт хурц халдварт өвчин илэрсэн үед нядалгаа хийхийг зогсож мал эмнэлгийн байгууллагаас уг салбарыг бүхэлд нь ариутган цэвэрлэх ажлыг хийнэ.

Мал нядалгааны газарт хүн мал эмнэлгийн байгууллагууд байнга хяналт тавьж байхын хамт тэдгээр байгууллагуудаас өгсөн заавар зөвлөлгөөн заавал биелэгдэж байх учиртай.

Малын их эмч Ц.Дамдинжав

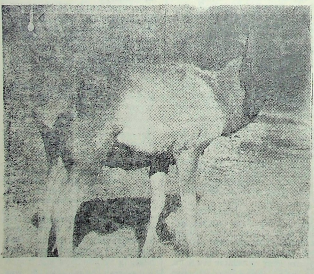

Дархан цаазтай Богд уулын ан амьтад ийнхүү тайван чөлөөтэй амьдарч байдаг

Б.Шаравжамцын авсан гэрэл зураг

Мэдээнүүд

*Баянчандманийхан Монгол—Зөвлөлтийн найрамдлын сараар нам, олон нийтийн байгууллагаас хамтран ажиллах нэг сарын ажлын төлөвлөгөө зохиожээ.

Эднийхэн Монгол—Зөвлөлтийн сарын ажлыг хөдөлмөрийн амжилтаар өнгөрүүлэх зорилгоор албан үйлдвэр болон ажилчин бүхэн социалист уралдаанд үүрэг амлалт авч ирмүүн хөдөлмөрлөж байна.

...нэ хугацаанд найрамдлын нэрэмжит үдэшлэг хоёр удаа зохиож зөвлөлтийн „Песня шофер" гэдэг дуу зааж, орос дууг хэн олныг дуулах вэ? гэсэн тэмцээн, орос хэлийг хэн зөв сайн дуудаж унших вэ? гэх зэргийн тэмцээнүүд явуулж байна.

40 хүнтэй токарь, слесарь, цахилгаан, орос хэл суралцах 4 төрлийн дугуйлан байгуулж Зөвлөлтийн мэргэжилтнүүд багшилж тэднээс ихийг сурч байна.

Зөвлөлт Улсад явсан Намсрай (засварын газрын дарга) Дэлэг (ажилчны клубын эрхлэгч) нартай уулзалт хийж, ЗХУ-ын хөгжилтөөс танилцав. Зөвлөлт Улсын хөгжилтөөс уншлага сонсголоор яриа хийх, мөн гэрэл зургийн самбар үзэсгэлэн гаргах ажлуудыг зохиож байна. *Д.Жамъян*

*Баянцагаан сумын худалдаа бэлтгэлийн анги, сумынхаа нам, улс, олон нийтийн байгууллагатай хүч хавсран 1964 онд бэлтгэх чоно, хярс, туулай, мануул, өмхий хүрэн зэрэг ангийн үсний төлөвлөгөөг хугацаанаас нь өмнө 100—115 хувиар биелүүлэв.

Одоо энэ сумынхан 1965 онд бэлтгэх ангийн үснийхээ ажилд ороод ажиллаж байгаа нь тус сумын нам, улс, олон нийтийн байгууллага, худалдаа бэлтгэлийн ангийн шургуу ажиллагааны үр дүн мөн Энэ ажилд анчин Жамсран, Алтангэрэл, Дамдинсүрэн нарын зэрэг анчид идэвхтэй оролцов. *Х Довдончулуун*

*Баянчандмань сумын худалдаа бэлтгэлийн харъяа талхны газрын дэргэдэх Лхачинжав ахлагчтай социалист хөдөлмөрийн бригадын хамт олон 1964 оны талх үйлдвэрлэх төлөвлөгөөг 3 сарын өмнө 104,5 хувиар биелүүлж 1965 оныхоо ажилд ороод байна.

Цэдэв

Баатар

(Өгүүлэг)

Нар шингэсний дараа гэнэт нүүр нүдгүй цасан шуурга тавилаа. Зориуд гэнэдүүлэх гэж байгаа юм шиг ингэж эхэлсэн цасан шуурганы бөгсөнд заавал нэг базаахгүй юм дуулддаг гэж бодох бүр Даваажав даргын сэтгэл зовж шөнө хүүхэд нь бүлээрсэн эх хүн шиг дэг дугхан нойртой хоножээ.

Үүр хаярч байгаа болов уу? гэхийн хавьцаа гэрээсээ гарвал улигт шуурга улин шуурсан хэвээрээ, харин салхины нь хүч хүйтэн нь улам ч чангарсан юмуу гэмээр санагдаж байлаа. Ямарч л байсан мордоё гэж шийдээд Даваажав дарга сайн дулаалж аваад шуурга сөрөн мордлоо Шуурга энэ чинь хэн явж байна даа гэж амьсгаа даран ажиглаж байгаа юм шиг гэнэт намдах шиг болно, тэгснээ балбаад бай гэж байгаа юм шиг улам догширч урьд байгаа зүйлийг харж болохгүй болтол унаж яваа морь дальдран эргэтэл ширүүслээ.

Ингэж хонь бригадын дарга Даваажав шуургатай тэмцэлдэн нүдээ тас аньж морин дэл дээр бөхийн довтолсоор хэд хэдэн суурь айлуудын гадуур өнгөрлөө. Гэнэ алдмаар гэнэт эхэлсэн цасан шуурганд даан их цочирдсон шинжгүй тайван байгаа айлуудыг хараад Даваажав гуайн сэтгэл хичнээн өвч тэнүүн явсан гэх вэ? «Мэнд байгаагаас хойш эднийхэнээр ч ороод яахав хүн бүл муутай хэд хэдэн сууриар л түргэхэн шиг оръё» гэж бодон мориныхоо жолоог өөр тийш эргүүлсээр байлаа.

Ингэж давхисаар нэг хот айлын гадаа хүрч ирвэл саравчтай хашаанд нь ганц ч хонь байхгүй хов хоосон харагджээ.

Энэ суурьт Дамдин өвгөн, ганц бие анууухан өвгөн Жамбаатай хоёулаа нийлж дан төлөг хариулдаг юм байж.

—Хоёр хөгшин хонио алдчихжээ гэж бодоод Даваажавын дотор палхийгээд явчихав.

Дамдин өвгөний гадаа бууж гэрт нь орвол эрүү өвдөг нь нийлэх шахсан бяцхан эмгэн дөнгөж сая боссон бололтой галаа ноцоох гэж зуухны аман дээр бээрчихсэн сууж байв.

Хойт талын орон дээр нэг хүн ямаан дах толгой дээгүүрээ нөмөрчихсэн унтаж байжээ.

Амар мэндээ асуулцсаны дараа

—Өвгөнийхөө эзгүй хойгуур хариуцсан хонийг нь шуурганд алдчихаад сууж байна даа, дарга минь гэж эмгэн яриагаа эхэллээ.

Эмгэний яриаг сонсвол энэ унтаж байгаа Хаймчиг гэдэг залуу хоёр өвгөнөөр идшээ хийлгэх гэж нэгдлийн төв дээр байдаг гэр лүүгээ явуулчихаад өөрөө оронд нь ганц өдөр хонийг нь харах гэж үлдсэн ажээ.

Хаймчиг бол Дамдин өвгөний хүү бөгөөд бригадын малын санитарчаар ажилладаг нэртэй боловч . . . гэр оронгоороо төв дээр суурин суудаг хүн байжээ. Даваажав дарга эмгэний яриаг сонсоод уурсан

— Босооч хөөе! нөхөөр! гэж тэр хүнийг сэрээлээ.

— Үгүй чи чинь хонио алдчихаад хээв нэг унтаж байдаг яасан дүүрчихсэн нөхөр вэ?

— Ганцаараа ээрээд тогтоож чадсангүйдээ дарга минь!

—Хаймчааг бос! бос! хоёулаа мордоё гэж Даваажав дарга шаардлаа Манарсан шуурга уруудаж дөрөө харшуулан довтлож явахдаа.

—Чи чинь одоо, хонио ээрч тогтоох гэж оролдов уу? боломгүй шиг болохлоор нь тэр чигт нь тавьчихвуу?

Хаймчиг урвайн мориныхоо амыг татасхийж;

—Хүн хүнээ хэлэхдээ ямар хайрлах бишдээ! Би ээрч тогтоох гэж явсаар яваад Өлийн амны адаг оруулчихаад сүүлд нь амь алдахын даваан дээр гэртээ ирсэн гэж ярьжээ.

—Хагас өртөө илүү газар ээрч дээ зайлуул! Тогтоох арга даанч байгаагүй юм болов уу гэж Даваажав гуай бодож явлаа. Тэр хоёр мордсон дороо шахуу хөдөлмөрийн баатар Цэрэнгийн гадаа орж ирлээ. Хонь нь дулаан хашаан дотроо налайгаад цаанаа л нэг таатайхан харагдаж байна.

Хаймчиг

—Даваажав гуай эднийхээр орж аяга халуун цай уугаад мордоё гэж гуйжээ. Гадаа нь ойртож очоод;

—Манай баатарынхан ч мөн тохитой байх шив дээ .... гэж Даваажав бахдан өгүүлсэнд:

—Аргагүй дээ нэрээ бодолгүй яахав! нэгдэл бригадаас нь ч бузгай дэмжих юм чинь дээ гэж Хаймчиг егөөджээ. Тэр хоёр баруун талынх нь том цагаан гэрт оров. Бөөр нь улайссан том төмөр зуухнаас халуун элч дүүгэж сайхан зантай авгай инээмсэглэн угтаж

—За хүүхдүүд минь дээшээ сууцгаа гэлээ.

(Төгсгөл нь дараагийн дугаарт)

ЗУРАГ ДЭЭР: Аймгийн төвийн 10 жилийн дунд сургуулийн Даваасүрэн ахлагчтай охидын гар бөмбөгийн багийнхан. Эд монголын пионер сурагчдын анхдугаар спартакиадаар хүрэл медаль хүртсэн билээ. Одоо аймаг, хотын таван нийгэмлэгийн гар бөмбөгийн бүсийн уулзалтанд оролцохоор бэлтгэлээ амжилттай хийж байна.

ҮР ТАРИАГ ХАДГАЛАХ ТУХАЙ

Үр тариаг хадгалахдаа юуны өмнө хадгалагдах үрийнхээ найрлага, хими физик биологийн онцлогууд, элдэв хольцууд болон үрийн хадгалагдах үед явагдах биохимийн нарийн процессуудыг сайн мэдэх шаардлагатай. Хадгалагдаж байгаа үрэнд биохимийн гурван үндсэн процесс явагддаг. Үүнд: амьсгалах, хураалтын дараах боловсролт, урсалт. Гуравдахь процесс буюу урсалт нь зөвхөн буруу хадгалагдаж байгаа үр тарианд явагддаг юм.

Хураалтын дараахь боловсролтын үед үрэнд биохимийн олон нарийн процесс явагдаж нарийн зохион байгуулалт бүхий органик бодисууд үүсдэгээс гадна, үр тарианд энэ процесс үр 15 хувь орчим чийгтэй дулаан үед идэвхтэй явагддаг. Харин нэгдэл процесс болж амьсгалын процесс нь хадгалалтын бүх хугацаанд явагдахаас гадна, амьсгалын процессыг аль болохоор бага байлгахад хадгалалтын зорилго оршдог юм. Учир нь амьсгалын процессын үр дүн үрэнд байдаг амьд бодисууд задарч үрэнд ихээхэн хэмжээний хорогдол гарахын зэрэгцээ, амьсгалын процессын эрчимтэй харьцангуйгаар дулаан ялгарч үрийг халаахад хүргэдэг аюултай байдаг. Амьсгалын процессын эрчим нь үрийн чийг, дулаан хийн солилцооноос шалтгаалдаг. Үр тарианы хадгалалтын дулаан үрийн чийг ихсэх тутам амьсгалах процесс улам хүчтэй явагддаг. Үүнээс гадна хадгалагдан буй үр тарианы халах явдалд дулаан үүсгэгч бичил биетэнгүүд ихээхэн нөлөөтэй байдаг юм

Тэдний амьдрах тохиромжтой дулаан нь 10 градусын дулаан бөгөөд, 10-аас доош дулаанд тэдний амьдрал удаан явагддаг байна.

Үр тарианы халалт нь үрлэн, хавтгай гэх зэрэг олон янз байдаг. Үүний хавтгайн халалт нь өнгөн талын, суурин талын гэж ангилагдах бөгөөд үр тариа ихэвчлэн энэ хоёр халалтаар халдаг. Суурин талын хавтгай халалт нь ихэвчлэн намар үзэгддэг, харин өнгөн талын хавтгай халалт нь ихэвчлэн хавар үзэгддэг байна.

Хэрэв үр тарианы халалт нь 25—30 градуст хүрвэл үр тариаг үрэнд хэрэглэх боломж алдагдаж тэжээл юм уу товарт хэрэглэгдэж болох боловч халалт нь 50 градуст хүрвэл ямарч хэрэгцээгүй болдог.

Үр тариаг хадгалахдаа агуулахуудыг бэлтгэх ажлаас эхлэх нь зүйтэй. Хаврын тариалалт дуусмагц агуулахуудыг засаж сэлбэж, ариутган цэвэрлэх ажлыг заавал хийх шаардлагатай. Ариутгах ажлыг агрономичийн зөвлөлгөө заавар хяналтын дор гүйцэтгэнэ.

• Манайд агуулахыг цэвэрлэхэд химийн тохиромжтой зүйл нь холорын шохойн уусмал хэрэглэх явдал юм.

Ингэж агуулахыг бэлтгэсний дараа үр хадгалах төлөвлөгөө хийнэ. Үрийг хадгалах төлөвлөгөө хийхдээ хадгалах бүх үрээ тооцож, шинээр барих агуулахаа төлөвлөхөөс гадна хадгалагдаж байгаа үр тариа нь хоорондоо төрөл сорт дотроо категор, репродукцераа холилдохгүй хадгалагдахаар төлөвлөх хэрэгтэй.

Үрийг хадгалалтанд оруулахдаа юуны өмнө сайн цэвэрлэж, дугаарласан байхаа мартаж хойшлуулж болохгүй.

Манай сангийн аж ахуй, хөдөө аж ахуйн зарим нэгдлийн хүмүүс үр тариаг цэвэрлэж хадгалах явдлыг ялимгүй зүйл мэтээр үзэж хавар цэвэрлэж сортлохоор хольж тавьдаг тал бий.

Энэ нь туйлын буруу. Учир нь муу цэвэрлэгдсэн буюу цэвэрлэгдээгүй үрийн хольц нь үрийн чийгийг ихэсгэж, үрийг амархан халаах аюулд хүргэдэг юм.

Үрийн агуулахад хадгалагдаж буй үр нь тусгай хашлагуудаар бие биедээ холилдохгүйгээр тусгаарлагдсан байх шаардлагатай.

Хадгалагдаж байгаа үр тариа нь үрийн төрөл, омог, сорт нэг сортын үр байлаа ч категор репродукцаараа өөр хоорондоо холилдохгүй байхаас гадна хашлага тус бүрд үрийн гэрчилгээ хийж тавигдсан байх ёстой.

Хадгалагдах үрийг хашлаганы дээд ирмэгээс 10—15—20 см дундуур хийхээс гадна, үр нь 15 хувиас доош чийгтэй 2,5м-ээс илүүгүй өндөргэйгөөр хашигдана.

Харин буурцагт үр тариа юмуу 15 хувиас дээш чийгтэй үет үр тарианы үрийг хашихдаа өндрийг 1,5—2 метрээс хэтрүүлж болохгой. Хадгалагдаж байгаа үрэнд үргэлжийн хяналт тавих явдал хадгалалтын нэг чухал шаардлага байдаг. Хадгалагдаж байгаа үр тариан дээр тавих гол хяналт нь чийг дулааныг хэмжих явдал мөн боловч, агуулахын хорлогчдоор хорлогдож байгаа эсэх дээр тавих хяналтаа мартаж болохгүй. Чийг дулааны хэмжилтийн хугацаа нь чийг дулааны ихсэх тутам богиносоно. Үрийн дулаан нь 0 градусаас доош үед дулааныг сард 1 удаа 0 градусаас дээш дулаанд сард 2 удаа хэмжинэ. Чийгийг үрийн дээд дунд доод талаас хэсэг бүр дээр дээж авч хэмжинэ.

Чийг дулааныг хэмжих бүрдээ үрийн өнгө үнэр өөрчлөгдөж байгаа эсэх дээр нь үргэлж хяналт тавьж байх шаардлагатай.

Хадгалагдаж байгаа үр тарианд хийгдэх бас нэг гол арчиллагаа салхидуулалт юм.

Салхидуулах нь ялангуяа хүчилтөрөгч маш их шаардлагатай хураалтын дараах боловсролтонд маш их ачтайгаас гадна үрийг хөргөх хатаах үүргийг гүйцэтгэдэг. Харин салхидуулалтыг гаднах агаарын чийг бага байх үед хийх хэрэгтэй. Үр тариаг хэт хүйтэн нөхцөлд хадгалах нь үрийн амьдрах чадлыг эрс доройтуулдагыг мартаж тун болохгүй. Үр тариаг зөв хадгалахын тулд хамгийн наад захын эдгээр шаардлагуудыг заавал биелүүлэх нь газар тариалангийн ажилтан бүхний эрхэм нандин үүрэг билээ.

Агрономич Р.Жудав